

tem in sua natura (ut primam personam a nullo procedentem et ut fontem Trinitatis), et *intellectum*, et *amatum a se ipso*. Aliter autem hoc accidit in Deo et in nobis. Quia enim in sua natura homo substantia est, intelligere autem et amare eius non sunt eius substantia, homo quidem secundum quod in natura sua consideratur, quaedam res subsistens est; secundum autem quod est in suo intellectu, non est res subsistens sed intentio quaedam rei subsistentis; et similiter secundum quod est in seipso ut amatum in amante. Sic ergo in homine tria quaedam considerari possunt, id est homo in natura sua existens, et homo in intellectu existens, et homo in amore existens. Et tamen hi tres non sunt unum, quia intelligere non est eius esse, similiter autem et amare; et horum trium unus solus est res quaedam subsistens, scilicet homo in natura sua existens. In Deo autem idem est *esse, intelligere, et amare*. Deus ergo in *Esse* suo naturali existens, et Deus existens in intellectu, et Deus existens in amore suo, unus sunt, unus quisque tamen eorum est subsistens. Et quia res subsistentes in intellectuali nature personas Latini nominare consueverunt, Graeci vero hypostases, propter hoc in diuinis Latini dicunt tres personas, Graeci vero tres hypostases, Patrem scilicet et Filium et Spiritum Sanctum. S. Th. Compend. theol. c. 45. 48. 50. 52. Cf. supra thes. XIV.

THESES XXVIII.

De intellectione et dilectione notionali comparata cum attributis absolutis, et de numero processionum in Deo.

* Quamvis *intellectio* et *dilectio* *absoluta* sit una communis tribus personis; attamen *intellectio*, tantummodo quatenus est Patris, et *dilectio* quatenus est Patris ac Filii, *relativa* est seu *notionalis* et *falsa* et *causa* ad *produendum* *adaequatum terminum immanentem*. Ex ipsa autem infinitate tum actus tum termini declaratur, cur Verbum non nisi unum, et amor procedens non nisi unius esse possit. *

Ex declarata iam processione Verbi per intellectionem et processione Spiritus Sancti per dilectionem possumus paulo ulterius progredi in cognoscendo modo intellectionis et dilectionis secundae. Consequuntur enim ex hactenus di-

ctis solutiones nonnullarum quaestionum, quae paulo difficiliores, necessariae tamen sunt tum ad intelligentiam dogmatis, quantum scilicet nobis ex fide ad illam pertinere licet, tum ad ipsam defensionem mysterii contra adversarios. Horum capitum explanatione in aliquot theses distincta totam hanc partem de intelligentia dogmatis concludemus. Earum vero quaestionum prima est illa, quam in hac thesi posimus, quomodo intellectus et dilectio secunda et ideo relativa se habeat ad intellectionem et dilectionem absolutam et ideo communem tribus personis; ubi simul quaeritur, qui fiat, ut eum Verbum sit intelligens eadem intellectione et Spiritus Sanctus amans eodem amore, non tamen sint plures processiones in Deo.

I. Ex superioribus constat, formalem rationem *intellectionis* esse, que Verbum, et formalem rationem *dilectionis*, qua Spiritus Sanctus producuntur ut termini immanentes intellectionis et dilectionis. Intellectus autem et dilectio est una omnino communis tribus personis; quomodo ergo nihilominus non est communis sed propria Patri productio Verbi, Patri ac Filio productio Spiritus Sancti? Solet tribui Scoto (1. dist. 2. q. 7. n. 22. 26.; Quidlib. q. 2. n. 8.), quod propter hanc difficultatem censuerit *intelligere* et *dicere* in Patre, ac rursus *dilectionem* et *spirationem* (activam) in Patre et Filio distinguiri ita, ut *intellectio* in Patre et *dicitio* Verbi, pariterque *dilectio* in Patre Filioque et *spiratio* sint biniae formalitates distinctae; atque adeo haec duo *intelligere omne verum, ac dicere Verbum* in Patre concepi debant velut actus *paralleli*; quod eodem modo intelligentum sit de actibus *dilectionis* et *spirationis* in Patre et Filio (Suarez l. I. c. 6. ef. Ruiz disp. 59. sect. 4.). Quo posito Verbum non per formalem rationem intellectionis sed *dictionis* seu locutionis, Spiritum Sanctum non per formalem rationem dilectionis sed *spirationis* procedere, dicendum foret. At sane *dicitio* mentalis tam in creatura mente quam in Deo non est aliud quam intellectus velut activa, que producitur verbum mentale, nec potest praeter intellectionem veri alias actus concipi, quo verbum mentale producatur, et qui proinde sit *dicitio* verbi. Intellectus au-

tem in Do est *unus* substantialis purissimus actus, quo divina essentia primum verum et in essentia omne verum secundum totam intelligibilitatem comprehenditur. Haec ergo intellectio secundum formalem suam rationem quatenus est intellectio, et nullus alius actus ratione distinctus est *dictio* Verbi. Quae consideratio applicanda etiam est ad dilectionem velut activam, qua spiratur *amor* sen Spiritus Sanctus ut terminus dilectionis intrinsecus productus. Manet ergo tota difficultas, quomodo productio non sit communis sicut communis est intellectio et dilectio.

Potest difficultas expediti ex superius demonstratis (th. XXI-XXIII), quod absolutum in Deo habet simul rationem relativa ita, ut sub formalis ratione absoluti sit unum commune tribus distinctis, sub formalis ratione relativa sit proprium et non communicabile, atque ideo sub hac formalis ratione trium relativorum sint personae distinctae. Unde etiam ipsum *intelligere* est absolutum ut comprehensio omnis veri, et sic est commune tribus personis; et idem *intelligere* simul habet rationem relativa (ad intra), sicut produceat Verbum et est in oppositione relationis ad Verbum, ut producens ad productum; unde sub hac formalis ratione relativa est proprium, *intelligere* enim substantiale relatum ad intra ut exprimens Verbum est ipsam personam Pater. Hoc modo distinguuntur *intelligere* *essentiale* commune tribus et *intelligere* *notionale* proprium uni Patri, non quasi in Patre duplex esset actus intellectionis sed quod, ut diximus, unum idemque *intelligere* simul est absolutum et relativum, seu intellectio omnis veri et per hoc ipsum simul expressio Verbi (supra p. 396).

II. Quamvis haec ita sint, manet tamen quaestio nondum satis liquida, cur intellectio substantialis cum sit eadem in tribus personis, in solo Patre, et dilectio in Patre et Filio non autem in Spiritu Sancto sit secunda, atque ita cur duae tantummodo sint processiones in Deo. Ratio huius rei est in infinitate perfectionis, quae potest considerari tum in actu intellectionis et dilectionis, tum in termino immanente producto, in Verbo inquam et in amore procedente.

1^a. Intellectus divinus non multis actibus sed uno actu simplici et infinito comprehendit essentiam divinam et in ea omne verum secundum omnes rationes intelligibiles, seu potius intellectus divinus est ipsem *unus actus infinitus comprehensionis*. Hic unus infinitus et ideo non multiplicabilis actus exprimit ut terminum immanentem *Verbum adaequatum*, adeoque infinitum in formalis ratione quatenus est Verbum. « Tamquam se ipsum dicens Pater genuit Verbum sibi aequale per omnia; non enim scipsum integrum perfecteque dixisset, si aliquid minus vel amplius esset in eius Verbo quam in ipso » Aug. Trin. XV. c. 14. n. 23. Unde acutissime Gregorius Naz. (or. 30. al. 36. n. 20) dixit: « Filius se habet ad Patrem sicut definitio ad definitum. » Et secundum declarationem Angelici: « manifestum est, quod si Deus se intelligit, oportet quod tota plenitudo ipsius contineatur in Verbo » S. Th. cont. gent. IV. c. 14. (cf. Ruiz disp. 28. sect. 2. n. 2) Ex his intelligitur, tam repugnat ut plura sint Verba in Deo, quam repugnat pluralitas Deorum.

a) Nam ex parte actus, si unus est non multiplicabilis actus infinitus infinite intelligens omne verum, et si ex natura huic intellectionis necessario totum quod intelligit, exprimit Verbo, repugnat ut Verbum non sit unum, sicut unus est actus intelligens et dicens Verbo adaequato.

b) Idem liquet ex parte Verbi. Quia enim Verbum est *infinitum in formalis ratione Verbi*, seu adaequata et ideo infinita expressio divini intellectus; hoc ipso complectitur totam possibilem expressionem, praeter quam alia nulla esse potest, nisi tantummodo ut ipsius infinitas internae expressionis imitatione ac adumbratio ad extra. Quisque videt ex eadem ratione, ex qua repugnat multiplicatio entis absoluti (infiniti), repugnat multiplicationem Verbi infiniti procedentis per intellectum infinitum. Ratio scilicet est, quod duo infinita sicut in ratione supra dicta ita in quavis formalis ratione repugnant. Sicut vero unitas necessaria entis infiniti non modo non excludit sed imo includit possibilitatem entium, quae ut adumbrations ad extra prae illo sunt analogice entia; ita et Verbum infinitum non ex-

cludit sed includit, quod possibles sunt ad extra imitationes et adumbrationes Verbi infiniti. (Vide Tract. de Deo sect. III. c. 2.).

Patet igitur ex infinite unitas Verbi divini, et ex hac singularitas fecunditatis ad producendum Verbum in solo Patre. Nimirum intellectus divinus unus numero in tribus personis ita, ut sit non communicatus in Patre, communicatus a Patre in Filium et ab utroque in Spiritum Sanctum, supposita iam expressione Verbi infiniti intelligitur non esse adhuc veluti bis fecundus sive ad idem sive ad alius Verbum producendum. Non primum, nam intellectus quatenus est non communicatus in prima persona necessario intellectione sui producit Verbum, Verbum autem productum non potest producere seipsum, nec tertia persona cuius principium (cum Patre) est ipsum Verbum, potest esse principium sui principii. Non alterum, quia ex dictis intellectus divinus est fecundus *unius* tantum Verbi, quae ipsa unitas consequitur ex infinite fecunditatis h. e. ex eo, quod ratione infinitatis intellectus divinus est unus actus purus exprimens Verbum adaequatum et ideo infinitum et ideo unum.

2°. Eodem modo loquendum est de uno actu *dilectionis* et de huius actus termino producto, qui est Spiritus Sanctus. « Deus uno simplici actu omnia intelligit et similiter omnia vult; unde in eo non potest esse processio Verbi ex Verbo, neque amoris ex amore, sed est in eo solum unum Verbum perfectum et unus amor perfectus; et in hoc eius perfecta fecunditas manifestatur » S. Th. 1. q. 27.a. 5. ad 3. Distincte rem explicat Saarez (l. I. e. 7. n. 11. 12.). « Pater aeternus producit Filium per illudmet intelligere, quod est commune omnibus personis, quatenus illud a se habet et non per generationem; hoc enim sat est, ut Pater per illud intelligere producat et non Filius nec Spiritus Sanctus. Quia cum Pater illud habeat a se et ante omnem productionem, recte potest communicare illud alteri personae; communicat autem ex virtute et fecunditate ipsiusmet actus intelligendi.... In Filio autem et Spiritu Sancto iam non habet intellectus illam velut virtutem, quia iam

habuit actum sibi adaequatum, qui multiplicari non potest...
Atque hoc modo et cum eadem proportione philosophandum est de amore seu dilectione, quantum ad rem spectat.....
In voluntate autem ob penuriam nominum solemus eadem voce significare actum amandi, productionem, et terminum, scilicet nomine *amoris vel dilectionis...* Proprie tamen amor essentialis est et communis, et per illum producunt Pater et Filius Spiritum Sanctum, quatenus illum amorem absque emanatione voluntatis habent vel a se ut Pater, vel per generationem ut Filius (i. e. in Patre et Filio actus amoris seu dilectio est non iam supposita emanatione seu productione sui termini, sed imo ut producens suum terminum adaequatum, qui est Spiritus Sanctus seu *procedens*); et ideo licet ipsi per illum amorem producant, Spiritus Sanctus nihilominus amando eodem amore nihil ad intra producit, quia iam supponit productionem (adaequatum) amoris. »

THESES XXIX

*De obiectis, quorum intellectione et dilectione
sint processiones divinae;
et quomodo Pater Verbo sapiens,
Pater et Filius Spiritu Sancto amans dici possit.*

- Verbum procedit per intellectionem tam essentialiam tam personarum divinarum tam omnis veri necessarii; pariterque Spiritus Sanctus Pro-
- cedit per dilectionem boni necessarii amat. Quamvis igitur nec Ver-
- bus per visionem creaturarum contingentia, nec Spiritus Sanctus per
- dilectionem carumque procedat; nihilominus Verbum ut Sapientia pro-
- cedit cum respectu ad creaturam faciendam; et Spiritus Sanctus ut
- amor cum respectu ad creaturam amandam. Hinc porro Pater *sapiens*
- *Verbo*, Pater et Filius amans Spiritu Sancto dici potest non forma-
- liter sed terminative, quatenus Verbum et amor expressus sunt ter-
- minus necessarius, sine quo sapientia et dilectio divina esse non
- potest. »

In quaestione, quarum rerum intellectione exprimatur Verbum, et quarum dilectione producatur Spiritus Sanctus, nonnulla est opinione diversitas inter theologos, prout scilicet vel magis solliciti sunt de nostro modo intelligendi secundum analogias ex creaturis desumptas, et distinguendi quae in Deo omnino unum sunt, vel magis conantur has

analogias transcendere et, quantum fieri potest, rem comprehendere ut obiective est. In modo considerandi imprimis oportet prae oculis habere, quae in Tractatu de Deo demonstrantur de divina simplicitate, de scientia ac voluntate et de obiectis utriusque.

I. Ad productionem Verbi quod spectat, quia divinus intellectus est unus necessarius actus substantialis comprehendens ex sua infinita perfectione omne verum secundum omnes rationes intelligibiles, hoc ipso obiecta, quae isto uno simplicissimo actu comprehenduntur, sunt inter se valde diversa. Quod ad rem praesentem pertinet, obiecta sunt vel in se necessaria vel non necessaria seu contingencia. Obiecta necessaria sunt in ordine existentiae solus Deus secundum rationes absolutas in se (secundum essentiam et attributa), tum secundum rationes relativas (ad intra), tum essentia secundum imitabilitatem ad extra, quam essentiae imitabilitatem alii nominibus dicere possimus divinas ideas obiectivas, rationes rerum aeternas, esse eminentes creaturarum in Deo. Unde ex hoc ultimo ad obiecta necessaria pertinet totus ordo metaphysicus possibilium, quae in se ipsis nihil sunt actu, sed possent esse secundum actu existentem et necessariam divinas essentiae imitabilitatem ad extra. Obiecta deinde non necessaria sunt omnia praeter Deum existentia (formaliter ut existentia) pro quavis temporis differentia, ad quae, ut patet, quoad contingentiam revocantur omnia illa conditionata, quae libera creaturis sub quavis hypothesi actu forent. Hinc ulterius obiecta necessaria divinus intellectus comprehendit necessario, ita ut, si quidquam eorum non comprehenderet, defectus esset ex parte ipsius intellectus, et iam non esset actus infinite perfectus. Contra vero licet in hypothesi quod contingencia pro aliquo tempore existant, divinus intellectus ea necessario comprehendat ut existentia, maneret tamen aequa perfectus, si illa numquam existerent atque ita intelligerentur ut mere possibilia. Haec igitur visio existentium creaturarum nihil est in Deo aliud quam ipsamet intellectio essentiae divinae secundum omnes rationes solum nostro modo considerandi distinctas cum connotatione

non necessaria existentium creaturarum, quae eidem infinito actu, comprehendenti omnes veritates necessarias, absque ulla eius mutatione subduntur, si existant, seu ad quas idem unus actus infinitus intellectionis absque ulla sui mutatione se velut exendit. S. Th. de verit. q. 3. a. 3. ad 8.

Hic et brevissimum ex altero tractatu in memoriam adductis, demonstratur prima pars theses proposita.

1°. Infinitus actus intellectualis ex interna sua necessaria perfectione intelligenter producit *Verbum sibi adaequatum*, sub qua formaliter ratione productus Verbum est intellectio relativa seu actus notionalis, et realiter Deus Pater. Jam vero iuxta dicta actus ille infinitus ex interna necessaria perfectione intelligitur perfectissime seipsum tum ut essentiam divinam (cum omnibus attributis, quae nos ratione distinguimus); tum in se comprehendit productionem Verbi, sive se ipsum ut Verbi secundum, et in hoc ipso intelligit Verbum ut terminum immanentem; tum porro comprehendit intellectionem ut simul est dilectio et dilectio secunda Spiritus Sancti, et in hac iterum comprehendit Spiritum Sanctum ut eius terminum; tum denique comprehendit essentiam secundum totam imitabilitatem ad extra seu secundum omnes rerum rationes aeternas et in hoc ipso omnia possibilia, tam per simplicem intellectionem quam per sapientiam in actu primo practicam (Tract. de Deo th. XLII. n. II.). Porro hic unus simplicissimus necessarius actus intellectionis se ipso, seu ut talis intellectionis produc *Verbum sibi adaequatum*; atque *Verbum adaequatum* non esset, nisi exprimeretur secundum omnes rationes intellectus. Ergo Verbum exprimitur intellectione tum essentiae (cum omnibus attributis absolutis), tum trium personarum divinarum, tum totius ordinis metaphysici possibilium ad extra, fundati in imitabilitate divinae essentiae seu in ideis divinis. «Pater intelligendo se et Filium et Spiritum Sanctum et omnia alia quae eius scientia continentur, concipit Verbum, ut sic tota Trinitas Verbo dicatur (1), et etiam omnis creatura» S. Th. 1. q. 34. a. 1. ad 3.

(1) Hoc vocabulum *dici* usurpatu dupliziter, vel pro eo quod est intellectione produci, et sic dicitur solum Verbum; vel pro eo quod est

« In Deo ad hoc quod Verbum eius perfectum sit, oportet quod Verbum eius exprimat, quidquid continetur in eo ex quo oritur, et praeceps cum Deus omnia uno intuitu videat, non divisim. Sic igitur oportet, quod quidquid in scientia Patris continetur, totum per hoc unum ipsum Verbum exprimatur, et hoc modo quo in scientia continetur, ut sit verum Verbum suo principio correspondens per scientiam, et Verbum ipsius exprimat ipsum Patrem principaliiter et consequenter omnia alia, quae cognoscit Pater cognoscendo se ipsum. Et sic Filius ex hoc ipso quod est Verbum perfecte exprimunt Patrem, exprimit omnem creaturam..... Verbum respicit directe Deum, qui primo per Verbum exprimitur, et ex consequenti creaturas; et quia creature secundum quod in Deo sunt, unum sunt (una essentia divina imitabilis ad extra), creaturarum omnium est unum Verbum ». (1) S. Th. de verit. q. 4. a. 4. corp. et ad 5.

Dificultatem aliqui sentiunt insuperabilem, quomodo concipi possit Verbum procedere per intellectuonem ipsius Verbi, et multo magis per intellectuonem Spiritus Sancti, quia, aiunt, in eo signo in quo concipitur intellectus producens Verbum, nondum existit Verbum adeoque solum intelligi posset ut futurum, non autem cognitione intuitiva ut existens; quae ipsa difficultas ipsis adhuc maior et evidenter videtur quad cognitionem Spiritus Sancti, cum haec tertia persona sit origine posterior Verbo uptio procedens a Verbo. Explanatio huius rei plures et non omnes consentientes dantur a diversis theologis; sed tota difficultas nititur falso vel certe nimis imperfecto conceptu *prioris et posterioris* in originibus divinarum personarum, ut

intelligi intellectuonem producentem Verbum, et sic dicitur tota Trinitas: « uni soli personas convenit dici eo modo quo dicuntur verbum, et vero modo quo dicuntur res in verbo intellecta, cuiilibet personae convenit dici », ut ibi explicat s. Thomas.

(1) Verbum *creatrarum* non est quasi ab eis procedens, ut patet; sed quod procedit per intellectuonem essentiae divinae, quatenus in ea continentur ideae seu rationes aeternae omnium creaturarum possibilium, et quod creaturae actuales, ut mox dicuntur, per Verbum ut per expressionem idealium divinarum libere edentur in esse, seu ideae per creaturas manifestantur. S. Th. ibi ad 6. et 7.

patet vel ex ipsa propositione obiectionis, ubi loquuntur de Verbo *nondum existente* et de Verbo *ut futuro* (apud Vasquez disp. 142. c. 2. n. 6.; c. 4. n. 15.). Correctione ergo huius conceptus rem explicare oportet.

Intellectus producens Verbum non est actio proprie dicta velut egrediens a potentia, sed est purus actus necessarius aeternus habens internum terminum necessarium aeternum, qui est Verbum; adeoque illud *producere* est aeternum *habere actu completo terminum intrinsecus necessarium*, est aeterna substantialis relatio quae sine suo termino aeterno correlate nec esse nec vere concepi potest. Vicissim illud *producere* est aeternum *actu productum esse tam necessarium*, quam est necessarium divinum intelligere (1). Si igitur de *priori* et *posteriori* originum sermo sit, non est prioritas, quasi *intelligere* paternum relativum posset concepi sine Verbo, sicut e. g. concepi potest Deus sine voluntate oreandi aut operandi ad extra, quae dicitur *prioritas in quo*; sed quod *prius* et *posterior* in divinis originibus dicimus, unice est in eo, quod relativum *B* puta Verbum necessitate interna aeternaliter est et existit a relativu A scilicet ab intellectu paternu necessario et aeternaliter exprimente Verbum; non autem vicissim relativum *A* est a relativu *B*. Haec appellari solet *prioritas a quo* (vide Franc. de Lugo disp. II. c. 5. n. 6. sq.). Est igitur (si ita loqui fas est) relativorum *simultaneitas in quo*, et sola unius ad alterum *prioritas a quo*. Unde intellectus paternus, actus purus, intelligit se ut in actu secundo completo secundum Verbi, atque hac sui intellectuonem est principium Verbi in actu completo aeternaliter procedentis et semper producti. Atqui Pater intelligendo se in actu secundo secundum Verbi intelligit Verbum non iam ut producendum aut futurum (quod aliqui absurdissime dicunt), sed ut aeternaliter actu procedens et necessario existens.

(1) « Generatio Verbi non est secundum exitum de potentia in actu sed sicut oritur ex actu actus, ut splendor ex luce, ut ratio intellectus ex intellectu in actu. Unde etiam.... magis necesse est ipsum esse coeterum Deo cuius est Verbum, quia intellectus in actu nunquam est sine Verbo » S. Th. contr. gent. IV. c. 14.

Ergo intellectio paterna intelligendo se et a se procedens Verbum, est principium Verbi procedentis. Qui ordo adeo non repugnat, ut sit omnino necessarius; siquidem infinita intellectio producens, et Verbum procedens ad immanens intellectioni non solum realiter sed etiam *ratione* simul sunt simultaneitate *in quo*, et sola est intellectioni producentis ad Verbum coaeternum prioritas *a quo* (1).

Ex eodem fundamento solvenda est difficultas contra processionem Verbi per intellectiōētiam Spiritus Sancti. Intellectio actu aeterno producens et Verbum aeternaliter productum et dilectio actu aeterno producens et amor ut internus terminus productus simul sunt simultaneitate *in quo*, h. e. unum sine altero ut a parte rei est, nec esse nec concepi potest; prioritas vero nominativum inter Verbum productum et amorem productum est unice prioritas *a quo*, quod amor spiratus aeterna relatione est a Verbo ut a principio cum Patre, non autem est Verbum ab amore ut a principio. Simultaneitas illa *in quo* sat est, ut haec omnia simul et proinde sicut Verbum ita et Spiritus Sanctus intelligentur uno simplicissimo actu, quo Pater est aeternum principium Verbi. Intelligendo scilicet Pater se ut principium Verbi intelligit et Verbum, atque simul se et Verbum intelligit ut dilectionem aeternaliter producentem terminum immanentem qui est Spiritus Sanctus, hac que ipsa una simplicissima intellectione est principium exprimens Verbum sibi adaequatum.

2°. Remanet quaestio, cur non sit dicendum Verbum procedere per intellectiōētiam seu visionem creaturarum existentium. Ne in statu quaestionis fallamur, Verbum procedit utique per eam intellectiōētiam, quae est etiam intellectum.

(1) * In divinis dicitur principium secundum originem absque prioritate; unde oportet ibi esse ordinem secundum originem absque prioritate; et hic vocatur ordo naturae secundum Augustinum, non quo alter sit prius altero, sed quo alter est ex altero (prioritas *a quo*).... Relativa sunt simul natura et intellectus, in quantum unum est in definitione alterius. Sed in divinis ipsae relations sunt subsistentes personae in una natura. Unde neque ex parte naturae neque ex parte relationum una persona potest esse prior alia neque etiam secundum naturam et intellectum (i. e. non prior prioritate *in quo*) S. Th. I. q. 42. a. 3.

lectio creaturarum existentium, cum intellectio divina in se una sit, non alia quae habeat pro obiecto Deum, alia cuius obiectum sint creaturae; sed eadem omnino qua Deus intelligit se, intelligit omnia intelligibilia. Solum dicimus, Verbum non procedere per intellectiōētiam, formaliter quatenus haec refertur ad creaturas existentes. Ratio est potissimum duplex: a) quod Deus subsistens est in tribus personis prius ratione prioritate *in quo*, quam concipi possit decreatum operandi ad extra; seu alias verbis: quod actus notio- nales necessarii ad intra secundum quos procedunt perso- nae, sunt priores prioritate rationis *in quo*, quam actus liberi ad extra, sine quibus nulla potest esse intellectio existentium creaturarum (S. Th. I. q. 33. a. 3. ad 1). b) Ratio altera est, quod Verbum procedit per intellectiōētiam absolute necessariam, intellectus autem creaturarum existentium seu potius relatio intellectiōētiam ad creaturas existentes non est in se necessaria, sed solum in hypothesi crea- turae pro aliqua temporis differentia existens.

3°. Nihilominus potest dici, procedere Verbum cum relatiōētiam (rationis) ad creaturas, quem respectum Augustinus putavit adsignificari in ipso nomine Verbi. Melius, inquit, dicitur Verbum quam ratio, « ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam quae per Verbum facta sunt, operativa potentia » I. qq. 83. q. 63. Ex primitur enim Verbum, ut diximus, per paternam intellectiōētiam divinae essentiae etiam formaliter ut haec est imitabilis ad extra et causa exemplaris continens rationes aeternas, secundum quas sunt possibilis quaecumque sunt possibilia, et secundum quas proinde accidente libera voluntate omnia creantur. Hinc Verbum quod exprimitur hac intellectiōētiam, non solum quasi materialiter quatenus ei communicatur essentia divina, sed formaliter ex ipso modo procedendi per intellectum ut *sapientia genitus* continet ideas et rationes aeternas (1) omnium creabilium et totius

(1) * Verbum difert ab idea; idea enim nominat formam exemplarem absolute, sed Verbum creaturæ (h. e. Verbum quo Pater dicit creaturam) in Deo nominat formam exemplarem ab alio deductam, et ideo idea in Deo ad essentiam pertinet, sed Verbum ad personam S. Th. de verit. q. 4. a. 4. ad 4.

ordinis creati « tamquam Verbum perfectum cui non desit aliiquid , et ars quaedam omnipotentis atque sapientis Dei , plena omnium rationum viventium incommutabilium , et omnes unum in ea (arte) , sicut ipsa unum de uno , cum quo unum ; ibi novit omnia Deus , quae fecit per ipsam » Aug. Trin. l. VI. c. 10. n. 11. Itaque licet expressio Verbi non sit per visionem creature factae , est tamen ut expressione sapientiae et artis subsistentis cum respectu velut rationali ad creaturam faciendam . Vide Suarez l. IX. c. 4-7.

II. Quaestio de Spiritu Sancto , per quorum bonorum dilectionem procedat , post ea quae dicta sunt de processione Verbi , nihil amplius habet difficultatis .

1°. Pater et Filius una communia infinitae bonitatis dilectione producent amorem ut terminum immanentem , qui est Spiritus Sanctus . Adeoque dilectio per quam procedit Spiritus Sanctus , est dilectio divinae essentiae (cum omnibus attributis) ; hoc ipso quatenus est in Patre , est dilectio sui et Filii ; in Filio est dilectio sui et Patris . Hoc sibi volunt Patres , quando aiunt , *dilectione mutua* Patris ac Filii produci Spiritum Sanctum . Neque enim hanc doctrinam licet ita intelligere , ac si duplex diceretur dilectio , quae velut conspirando produceret amorem ut unum terminum ; sed intelligi debet , personas duas distinctas diligere substantiali dilectione , quae est una numero utriusque tamquam subiecti , et habet utrumque pro obiecto , tum quatenus unum sunt essentia tam quatenus distinguuntur hypostasi . Insuper non minus eadem dilectio complectitur velut reflex dilectionem ipsam ut producentem , simulque ut eius terminum internum Spiritum Sanctum aeternaliter procedentem . Dilectio enim est essentiae divinae , ut inse est , secundum omnes rationes amabilitatis ; sic autem essentia est et omnis perfectio absoluta et tres simili personae Pater , Filius et Spiritus Sanctus .

Difficultas quoad hoc ultimum oboriri solita ex imperfecto nostro modo intelligendi , quo concipitur prior ratione dilectio producens quam amor productus , ex superioris dilectionis expedienda est . Sicut enim intellectio producens ac Verbum productum , ita et dilectio relativa et aeternum

correlatum , i. e. amor aeternaliter actu completo procedens , non solum duratione sed etiam ratione simul sunt *simultaneitate in quo* , et ordo est unice secundum originem a quo . Unde quod de intellectione diximus , adhuc facilius concipere possumus de dilectione ; dilectio scilicet substantialis , actu completo secunda amoris aeternaliter procedentis , diligendo se et in se amorem procedentem est principium amoris procedentis .

2°. Eadem dilectio formaliter ut producens amorem est etiam dilectio essentiae , quatenus haec est bonitas *communicabilis ad extra* per bonum participatum , maxime per participatum sanctitatem , quae proxime initiatur bonitatem et sanctitatem substantialiem divinam . Unde sicut Verbum per intellectionem procedit cum respectu ad extra radicali (si licet dicere) et in actu primo , tamquam sapientia genita et « ars plena idearum » ; ita amor Spiritus Sanctus ex ipso modo processionis suae per talen dilectionem , est bonitas procedens ac *donum* velut in actu primo , videlicet ut *donabilis* creature rationali per sanctificationem et ad sanctificationem eius , atque ita procedit cum respectu (radicali) ad extra . « Sicut Pater dicit se et omnem creaturam Verbo quod genuit , in quantum Verbum genitum sufficienter repreäsentat Patrem et omnem creaturam ; ita diligit se et omnem creaturam Spiritu Sancto , in quantum Spiritus Sanctus procedit ut amor bonitatis primae , secundum quam Pater amat se et omnem creaturam . Et sic etiam patet , quod respectus importatur ad creaturam et in Verbo et in amore procedente quasi secundario , in quantum scilicet veritas et bonitas divina est principium intelligendi et amandi omnem creaturam » S. Th. 1. q. 37. a. 2. ad 3. cf. q. 38. a. 2.

3°. Denique ex proxime dictis oritur quaestio , utrum Spiritus Sanctus procedat non modo per dilectionem bonitatis divinae ut communicabilis ad extra per participationem analogicam , de quo diximus , sed etiam per dilectionem creaturarum sive possibilium , sive actu producendarum vel productarum . Hoc ultimum negandum esse censemus eodem modo et ex eisdem rationibus , ex quibus

negavimus Verbum procedere per intellectionem creaturam existentium.

Quoad ordines possibilium, quae diximus comprehendendi in intellectione per quam Verbum exprimitur, hic responsio pendet ab alia quaestione, utrum possibilia, sicut non modo secundum esse eminens in essentia divina sed formaliter secundum suum *esse possibile* certissime sunt obiectum necessarium intellectionis divinae, ita possint etiam diei obiectum dilectionis necessariae. Ad hanc quaestionem dicendum est: si amor Dei ad extra sumitur sensu quo est voluntas conferendi bonum (actuale), evidenter nullus est huiusmodi amor Dei erga possibilia, eo ipso quod sunt et relinquuntur in statu mere possibilium. Si vero amor sumitur pro complacentia et approbatione bonorum possibilium, sic est imprimis amor infinitus et necessarius essentiae divinae ut imitabilis et participabilis ad extra, de quo amore essentiae paulo ante dictum est; quatenus vero consideratur simplex approbatio bonorum possibilium in se ipsis, sic est potius intellectio quam dilectio boni. Consequitur ergo, proprie dictum amorem Dei erga creaturem in se ipsis nullum esse *absolute necessarium*, quamvis sit necessarius amor bonitatis divinae, etiam quatenus haec bonitas ad extra imitabilis et per analogas perfectiones communicabilis continet supremam rationem omnis boni possibilis. Haec igitur posterior non autem dilectio creaturarum possibilium pertinet ad dilectionem, qua exprimitur amor ex interna necessaria perfectione procedens, qui est Spiritus Sanctus. Vide Suarez l. XI. c. 2. cf. Ruiz disp. 63. sect. 5.

III. Sequitur quaestio, utrum et quo sensu Pater intelligat Verbo, et ambo diligent Spiritu Sancto.

SS. Patres tum graeci tum ad eorum imitationem latini disputantes adversus Arianos frequentissime affirmant, Patrem sine Verbo fore expertem intelligentiae et sapientiae (ἀλογον τοις ἀλογον). Lege Patrum sententias apud Ruiz disp. 74. sect. 4; Petav. I. VI. c. 9. Ex iis s. Thomas non uno in loco eandem doctrinam tradit et explicat. «Aliud operationis genus (praeter operationem ad extra) Deo attri-

buimus, in quantum ipsum *intelligentem et volentem* dicimus, in quo ipsius perfectio significatur; non enim esset perfectus, nisi esset intelligens et volens actu, et inde est quod confitemur eum viventem... secundum hoc operationis genus dicimus in divinis processionem Verbi et amoris; et haec est processio personae Filii a Patre, qui est Verbum ipsius, et Spiritus Sancti qui est amor eius et spiramen vitae. Unde Athanasius in quadam sermone dicit, quod Ariani ponentes Filium et Spiritum Sanctum non esse coessentiales Patri, per consequens cidebantur dicere Deum non viventem et intelligentem sed mortuum et sine mente. S. Th. de Potent. q. 10. a. 1.

At haec acipi possunt dupli diverso sensu. Si dicatur Pater formaliter sapiens per Verbum, Pater et Filius formaliter amans per Spiritum Sanctum, sensus est falsus et absurdus. Neque enim persona divina formaliter sapiens aut amans esse potest per aliud realiter a se distinctum; sed intelligit et amat per ipsam suam essentiam, quae est absoluta sapientia et absoluta voluntas seu dilectio, atque idea una numero est sapientia ac voluntas absoluta trium personarum.

Sensus itaque illius dicti ss. Patrum alias est. Divina intellectio (ut est Patris) ex interna sua perfectione tam necessario intelligendo producit Verbum, quam necessario est intellectio divina, nec potest esse divinum *intelligere* (Patris), quin eius terminus intrinsecus productus sit Verbum; pariterque non potest esse divina dilectio (Patris et Filii), quin ut terminum immanentem habeat amorem productum; «quia (ut ait s. Th. contr. gent. IV. c. 14) intellectus in actu numquam est sine Verbo,» et eadem ratione dilectio in actu numquam est sine amore producto. Unde rectissime infertur, quod si quando Verbum aut Spiritus Sanctus non erat, ut aiebant Ariani, neque intellectio et dilectio divina fuisset in actu, et ita simpliciter negaretur divinus intellectus et divinus amor siue vita divina, quae necessario semper sunt in actu perfecto. Vide Ruiz disp. 111.

De re ipsa itaque satis constat. Pater formaliter intelli-

gens; Pater et Filius formaliter amans est per essentiam, quae ipsam est sapientia et dilectio absoluta; attamen Pater intelligendo necessario product Verbum; nec posset sine hoc esse intelligens; et ambo diligendo necessario producent amorem (Spiritu Sanctum), nec sine amore producto posset esse dilectio divina. Pater itaque sapiens est Verbo non formaliter sed tamquam termino immanente necessario suae secundae sapientiae, sine quo ipsa sapientia non esset; eademque ratione Pater et Filius amans est Spiritu Sancto tamquam interno termino necessario amoris, sine quo ipse amor non esset.

Solummodo remanet dubium de modo loquendi, utrum simpliciter Pater dici possit *intelligere Verbo*, Pater et Filius *diligere Spiritu Sancto*. Differunt theologi non parum opinionibus et modis explicandi has locutiones; paucis res ita expediri potest. Distingui debent verba, quae tantummodo actum absolutum, et quae etiam actum notionalem h. e. productionem termini ad intra significant. Priora illa non possunt construi cum huicmodi ablativis personarum distinctarum. Hinc quia *intelligere* simpliciter positum significatio absoluta tantummodo adhiberi solet, minus recte dicetur: *Pater intelligit Verbo*; hoc enim videretur significare, Patrem formaliter sapientem seu intelligentem constitui per Verbum, quod falso esse ex superioribus constat. Vocabulum notionale designans productionem Verbi est *dicere*. Porro *diligere* non solum absoluta sed etiam notionali significations adhibetur, in qua posteriori idem valet ac *diligendo producere amorem ut terminum immanentem*.

Iam in hoc sensu notionali ea, quae Pater dicit (h. e. intelligit et intelligendo exprimit seu repreäsentat Verbo), et quae Pater ac Filius diligunt, possunt significari ut obiectum (in accusativo), et quia talis *dictio et dilectio* est velut in actu completo per terminum intrinsecus productum, sine quo dictio et dilectio non esset, recte hic terminus in ablativo additur ut productus dictione ac dilectione. Sic igitur Pater se et alii omnia quae dicit (h. e. quae intellectione producente Verbum comprehendit), *Verbo dicit*; Pater et Filius se (et quaecumque complectuntur di-

lectione producente amorem immanentem), *diligunt Spiritu Sancto*. His enim verbis, ait Ruiz, significatur « *diligere Spiritu Sancto tamquam termino producto simpliciter necessario, ut operatio diligendi possit versari circa obiecta dilecta.* » Vide Ruiz disp. 74. sect. 2; disp. 111. sect. 2-6. Cf. S. Th. 1. q. 37. a. 2; Suarez l. IX c. 10; l. XI. c. 3.

THESES XXX.

*De modo quo processio secundae personae ut generatio,
processio vero tertiae personae
ut alia distincta manifestatur in revelatione.*

« Ex divina revelatione constat, secundam personam procedere per generationem, processionem vero personae tertiae esse aliam a generatione distinctam. Est autem secundae personae processio credenda sensu proprio intellectualis et perfecta generatio seclusa imperfectiōnibus, quae sunt in generationibus creaturarum. »

Antequam fides quaerat aliquem intellectum diversitatis, qua processio secundae non autem tertiae personae est proprie generatio, ac proinde secunda persona est *Filius* unigenitus, tercia autem non est *Filius*; oportet inspicere modum quo in revelatione res ipsa, *quia est*, nobis manifestetur, ex revelatione enim aliqua quantumvis imperfecta intellectio, *quomodo sit*, deducenda est. Praesumptionem quippe solius rationis lumine investigandi tum alia mysteria tum nominatum profundam Dei in modo et in diversitate processionum, de qua nunc loquimur, ss. Patres unanimis condemnarunt, quando haereticī ex principiis philosophicis mysterium ipsum impugnabant, aut ex illis principiis rationem fidei postulabant a Catholicis. Nam vero ac humiliter inquisitionem alienius intellectus ex fide praesupposita et ex fidei principiis iidem ss. Patres tum verbis dissertis commendarunt, tum exemplo suo ac meditationibus profundissimis nos docuerunt (vide Didac. Ruiz disp. V).

Primum itaque rem ipsam considerabimus in Scripturis revelatam, quod secunda non autem tercia persona proprie generatur; tum praelucente revelatione proprias rationes